ભારતની પંચવર્ષીય યોજનાઓ

- તા.૧૫ માર્ચ ૧૯૫૦ના રોજ આયોજન પંચની રચના કરવામાં આવી હતી. આ પંચના અધ્યક્ષ વડાપ્રધાન હોય છે.
- કે.સી. નિયોગી સમિતિએ આયોજનપંચની ભલામણ કરી હતી.

ક્રમ	યોજના	સમયગાળો	મુસદ્દો તૈયાર કરનાર	વિશેષ નોંધ
૧	પ્રથમ	૧૯૫૧ થી ૧૯૫૬	હેરોલ્ડ ડોમર મોડલ (આર.એફ. હેરોડ)	➡ રૂ. ૨૦૬૯/-કરોડ ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ ખેતીને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું. ➡ સામુદાયિક વિકાસ કાર્યક્રમ શરૂ કરવામાં આવ્યો. ➡ ભાંખરા નાગલ, દામોદર ઘટી અને હીરાકુંડ જેવી યોજના શરૂ કરવામાં આવી. ➡ વિકાસદર લક્ષ્યાંક 2.1% હતો પ્રાપ્ત વિકાસદર 3.6%
૨	બીજી	૧૯૫૬ થી ૧૯૬૧	પી.સી. મહાલનોબિસ	➡ રૂ. ૪૮૦૦ કરોડ નો ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ ભારે ઉદ્યોગને પ્રાથમિક્તા આપવામાં આવી. ➡ સમાજવાદી સમાજની તરાહ સિધ કરવા પર ભાર મુકાયો. ➡ આવકની અસમાનતા ઘટાડવી ➡ લાંબાગાળાના વિકાસ માટે આધારિત યોજના ➡ ત્રણ સ્ટીલ પ્લાન્ટ રાઉરકેલા, દુર્ગાપુર અને ભિલાઈની સ્થાપના કરવામાં આવી. ➡ વિકાસદર લક્ષ્યાંક 4.5% હતો પ્રાપ્ત વિકાસદર 4.2%.
3	ત્રીજી	૧૯૬૧ થી ૧૯૬૬	ગાડગિલ યોજના	➡ ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાને આત્મનિર્ભર બનાવવાનો લક્ષ્ય. ➡ રૂપિયાનું અવમૂલ્યન કરવામાં આવ્યું. ➡ 1964માં બોકારો ખાતે બોકારો આયર્ન એન્ડ સ્ટીલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝની સ્થાપના કરવામાં આવી. ➡ 1965માં ભારતીય ખાદ્ય નિગમ અને કૃષિ કિંમત આયોગની સ્થાપના કરવામાં આવી. ➡ રૂ. ૧૦૪૦૦ કરોડ નો ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ ભારતના ઈતિહાસમાં સર્વાધિક નિષ્ફળ યોજના માનવામાં આવે છે. ➡ વિકાસ પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો., કૃષિ ઉત્પાદન

gnanbhandar.com

				વધારવું. વિકાસદર લક્ષ્યાંક 5.6% હતો પ્રાપ્ત વિકાસદર 2.8%
	પ્રથમ વાર્ષિક યોજના	૧૯૬૬ થી ૧૯૬૭	વાર્ષિક યોજના	➡ યુદ્ધ અને દુકાળની સ્થિતિના કારણે ચોથી પંચવર્ષીય યોજના શરૂ કરવી શક્ય ન હતી. ➡ રૂ. ૨૦૮૨ કરોડ ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ આ સમયગાળાને ‘ યોજના અવકાશ’ કહેવામાં આવે છે.
	દ્વિતીય વાર્ષિક યોજના	૧૯૬૭થી ૧૯૬૮		➡ રૂ. ૨૨૪૬ કરોડ ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ કૃષિ ઉત્પાદનમાં વૃદ્ધિ કરવા સવિશેષ ભાર મૂકવામાં આવ્યો.
	તૃતીય વાર્ષિક યોજના	૧૯૬૮ થી ૧૯૬૯		➡ રૂ. ૨૩૩૭ કરોડ ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡
૪	ચોથી	૧૯૬૯ થી ૧૯૭૪	ડી. આર. ગાડગિલ	➡ યોજનાનો દાફ્ટ યોજના આયોગના ઉપાધ્યક્ષ ડી.આર. ગાડગીલે તૈયાર કર્યો હતો. ➡ રૂ. ૨૨,૮૮૨ કરોડ ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ જીવનધોરણ ઊંચું લાવવાનો હેતુ ➡ સ્થિરતા અને આર્થિક વૃદ્ધિ અને આત્મનિર્ભતાની મહત્તમ પ્રાપ્તિ. ➡ જુલાઇ 1969માં 14 વાણિજ્યિક બેંકોનું રાષ્ટ્રીયકરણ કરવામાં આવ્યું. ➡ વિકાસદર લક્ષ્યાંક 5.7% હતો પ્રાપ્ત વિકાસદર 3.4%
૫	પાંચમી	૧૯૭૪ થી ૧૯૭૯	ડી.પી.ઘર મોડલ	➡ રૂ. ૬૩,૭૫૧ કરોડ ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ સ્વાવલંબન સિધ કરવાનો ઉદ્દેશ પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો. ➡ 1974માં ‘ ન્યૂનત્તમ આવશ્યકતા કાર્યક્રમ’ ની શરૂઆત.20 સૂત્રિય કાર્યક્રમનો અમલ તથા ‘ કામના બદલામાં અનાજ’ કાર્યક્રમની શરૂઆત. ➡ ડી.પી.ઘર મોડલ દ્વારા ગરીબી નાબૂદી સાથે આત્મ નિર્ભરતા પ્રાપ્ત કરવી આ યોજનાનો ઉદેશ્ય હતો. ➡ 20 સૂત્રિય કાર્યક્રમની શરૂઆત કરવામાં આવી. ➡ 1979માં ગ્રામીણ યુવા સ્વરોજગાર પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમ (TRYSEM)ની શરૂઆત થઈ ➡ વિકાસદર લક્ષ્યાંક 4.4% હતો પ્રાપ્ત વિકાસદર 4.96%.

gnanbhandar.com

૬	છઠ્ઠી	૧૯૮૦ થી ૧૯૮૫		➡ રૂ. ૧,૭૨,૨૧૦ કરોડ ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ ગરીબી નાબૂદીને અને રોજગાર સર્જન મુખ્ય લક્ષ્ય ગણવામાં આવ્યું. ➡ કૃષિ અને ઔદ્યોગિક આંતરમાળખાકીય સુવિધાઓની મજબૂતાઈ દ્વારા ગરીબી નિવારણ અને રોજગારીસર્જન. ➡ 1980માં 6 બેંકોનું રાષ્ટ્રીયકરણ થયું. ➡ 12 જુલાઇ 1982માં કૃષિ અને ગ્રામીણ વિકાસ માટેની રાષ્ટ્રીય બેંક નાબાર્ડની સ્થાપના થઈ. ➡ વિકાસદર લક્ષ્યાંક 5.2% હતો પ્રાપ્ત વિકાસદર 5.4%
૭	સાતમી	૧૯૮૫ થી ૧૯૯૦		➡ અનાજ ઉત્પાદનમાં વૃદ્ધિ, ઉત્પાદકતા અને રોજગારીની ટકોમાં વૃદ્ધિ, આત્મનિર્ભરતા, આધુનિકીકરણ અને સામાજિક ન્યાય આ યોજનાનો ઉદ્દેશ હતો. ➡ રૂ. ૩,૨૨,૩૬૬ કરોડ ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ ખાદ્યાન્ન ઉત્પાદનમાં, ઉત્પાદકતા તેમ જ રોજગારીની ટકોમાં વૃદ્ધિ તથા આધુનિકરણ. ➡ પ્રો. રાજકૃષ્ણા આ યોજનાને ‘ હિંદુ વૃદ્ધિદર’ના રૂપમાં વર્ણવી છે. ➡ વિકાસદર લક્ષ્યાંક 5.0% હતો પ્રાપ્ત વિકાસદર 5.6%
		1990 થી 1992	બે વાર્ષિક યોજનાઓ	➡ 1990માં સર્જાયેલ રાજનીતિક અને આર્થિક સંકટના કારણે પંચવર્ષીય યોજના લાગુ થઈ શકી નહીં. ➡ 1991માં આર્થિક સુધારા- ઉદારીકરણ, ખાનગીકરણ અને વૈશ્વિકીકરણની ઘોષણા કરવામાં આવી. ➡ 1990માં લઘુ ઉધોગ વિકાસ માટેની બેંક SIDBI (Small Industrial Development Bank of India)ની સ્થાપના થઈ.
૮	આઠમી	૧૯૯૨ થી ૧૯૯૭	રાવ-મનમોહનસિંહ મોડલ	➡ નવી આર્થિક નીતિ 1991માં લાગુ થઈ ત્યારબાદ આયોજન નિર્દેશાત્મક અને વિકેન્દ્રિયકૃત થવાની શરૂઆત થઈ. ➡ રૂ. ૬,૪૫,000 કરોડ ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ દેશને આર્થિક સંકટમાંથી ઊગારવા નરસિંહમ્મા રાવની સરકાર દ્વારા આર્થિક અને રાજકોષીય સુધારાની શરૂઆત. ➡ પ્રધાનમંત્રીએ રોજગાર યોજનાની શરૂઆત થઈ. ➡ વિકાસદર લક્ષ્યાંક 5.6% હતો પ્રાપ્ત વિકાસદર 6.76%

gnanbhandar.com

૯	નવમી	૧૯૯૭ થી ૨૦૦૨		➡ રૂ.૮,૫૯,૨૦૦ કરોડ ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ સામાજિક ન્યાય અને સમાનતા સાથે આર્થિક વૃદ્ધિ ➡ પાયાની લઘુતમ સેવાઓ જેવી કે પીવાલયક પાણી, પ્રાથમિક આરોગ્ય સેવા, શિક્ષણ તથા જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થા નક્કી કરવામાં આવી. ➡ વિકાસદર લક્ષ્યાંક 6.5% હતો પ્રાપ્ત વિકાસદર 57%
૧૦	દસમી	૨૦૦૨ થી ૨૦૦૭		➡ આ યોજનામાં રાષ્ટ્રીય વિકાસ પરિષદ (NDC)નો વધુ ફાળો રહ્યો. ➡ કૃષિ ક્ષેત્રને ‘ ચાલક બળ’ તરીકે મહત્વ આપવામાં આવ્યું. ➡ રૂ. ૧૫,૯૨,૩૦૦ કરોડ ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ કૃષિક્ષેત્રને વિશેષ અંગ તરીકે સ્વીકારવામાં આવ્યું. ➡ GDPનો વૃદ્ધિદર 8.1 નો લક્ષ્ય. ➡ દરેક ક્ષેત્રમાં નીતિગત અને સંસ્થાકીય સુધારા લાવવા. ➡ વિકાસદર લક્ષ્યાંક 7.9% હતો પ્રાપ્ત વિકાસદર 7.6%
૧૧	અગિયારમી	૨૦૦૭ થી ૨૦૧૨		➡ આ યોજનાનો ઉદ્દેશ ‘ સ્મવેશી વિકાસ’ હતો. ➡ રૂ. ૧,૨૮,૫૦૦ કરોડ ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ ગરીબીના આંકલન માટે 2005માં સુરેશ તેંદુલકરની અધ્યક્ષતામાં નિમાયેલ કમિટીએ 2009માં રિપોર્ટ રજૂ કર્યો. ➡ GDPનો વૃદ્ધિદર 8.1 નો લક્ષ્ય. ➡ વિકાસદર લક્ષ્યાંક 8.0% હતો પ્રાપ્ત વિકાસદર 7.9%
૧૨	બારમી	૨૦૧૨ થી ૨૦૧૭		➡ આ યોજનાનો ઉદ્દેશ ઝડપી, વધુ સમાવેશી અને શાશ્વત વિકાસ ➡ રૂ. ૨,૮૩,૬૨૩ કરોડ ખર્ચની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ➡ તીવ્રતમ, વધુ સમાવેશી, સતત વિકાસ. ➡ બધા રાજ્યોએ અગિયારમી પંચવર્ષીય યોજના કરતાં વધુ વૃદ્ધિદર હાંસલ કરવો. ➡ વિકાસદર લક્ષ્યાંક 8.0% હતો પ્રાપ્ત વિકાસદર 8.0%

gnanbhandar.com